

سرشناسه	: عندلیب، محمد ۱۳۳۹.
عنوان قراردادی	: زیارتنامه عاشورا، فارسی، شرح
عنوان و نام پدیدآور	: میزان تشیع: بررسی سند، محتوی و نسخه‌های زیارت عاشورا / محمد عندلیب همدانی: به کوشش احمد نبائی.
مشخصات نشر	: قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۰ ص
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۹۷۳-۳۵۰-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: فارسی - عربی
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: زیارتنامه عاشورا - نقد و تفسیر
شناسه افزوده	: نبائی، احمد ۱۳۵۴ - گردآورنده
شناسه افزوده	: مسجد جمکران (قم)
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲/۶۰۴۲۲/۴۹ BP ۲۷۱/
رده‌بندی دیوینی	: ۲۹۷/۷۷۷
شماره کتابشناسی	: ۳۱۲۱۱۲۲

میزان تشیع بررسی سند، محتوی و نسخه‌های زیارت عاشورا

- ◀ مؤلف: محمد عندلیب همدانی
- ◀ حروف‌نگار و صفحه‌آرا: امیرسعید سعیدی
- ◀ ناشر: انتشارات مسجد مقدس جمکران
- ◀ نوبت و تاریخ نشر: اول / تابستان ۱۳۹۲
- ◀ چاپخانه و شمارگان: سرور / ۲۰۰۰ جلد
- ◀ قیمت: ۷۵۰۰ تومان
- ◀ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۷۳-۳۵۰-۰
- ◀ مرکز پخش: فروشگاه شماره ۱: واقع در صحن مسجد مقدس جمکران
- ◀ فروشگاه شماره ۲: کانکس درب ۲ واقع در صحن مسجد مقدس جمکران
- ◀ فروشگاه شماره ۳: کانکس درب ۵ واقع در صحن مسجد مقدس جمکران
- ◀ فروشگاه شماره ۴: واقع در مجتمع ۱۵ شعبان
- ◀ فروشگاه شماره ۵: واقع در مجتمع ناشران قم
- ◀ نمایر: ۷۲۵۳۳۴۰-۰۲۵۱ ■ تلفن ۷۲۵۳۷۰۰-۷۲۲۵۰۵۰ داخلی ۲۸۴ و ۳۱۷
- ◀ قم - صندوق پستی: ۶۱۷

مسیح

بررسی سند، محتوی و نسخه‌های زیارت عاشورا

www.ketab.ir

محمد عندلیب همدانی

به کوشش: احمد نباتی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ عَلَي سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ بِالْوَلَايَةِ لِمَنْ وَالَيْتَ وَوَالْتَهُ رُسُلَكَ وَأَشْهَدُ بِالْبَرَاءَةِ
مِمَّنْ بَرِئْتَ مِنْهُ وَبَرِئْتَ مِنْهُ رُسُلَكَ.»^۱ «اللَّهُمَّ الْعَنِ جَوَابِيَّتَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَالْعَنِ
طَوَاغِيَّتَهَا وَالْعَنِ فِرَاعِيَّتَهَا وَالْعَنِ قَتْلَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْعَنِ قَتْلَةَ الْحُسَيْنِ
وَعَذَابُهُمْ عَذَابًا لَا تُعَذِّبُ بِهِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ يَنْصُرُهُ وَتَنْصُرُ
بِهِ وَتَمُنْ عَلَيْهِ بِنَصْرِ إِبْنِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.»^۲

خداوند بزرگ را شاکرم که توفیق عظیم نصیب این بنده‌ی بی‌مقدار خود
فرمود تا طی جلساتی در محضر برخی از طلاب و افاضل حوزه، مطالبی را
درباره‌ی زیارت صحیحه و شریفه‌ی عاشورا بیان کنم.
اساس کتاب حاضر ثمره‌ی آن جلسات نورانی است که بعد از توسط حقیر با
دقت بازبینی، اصلاح و تکمیل شده است.

برادر بزرگوار جناب حجة الاسلام آقای احمد نباتی کوشش فراوانی در
ترجمه، تهیه و تنظیم این اثر داشته‌اند، که از خداوند متعال توفیقات بیشتر ایشان
را خواستارم.

حوزه‌ی علمیه‌ی قم
کمترین خادم آستان حسینی
محمد عنده‌لیب همدانی
سوم رمضان ۱۴۳۴ - ۱۳۹۱/۵/۲

فهرست مطالب

۱۹	 مقدمه
۲۱	 پیشگفتار
۲۳	 طلوعی کتاب

فصل اول: بررسی سند زیارت عاشورا

۳۹	 زیارت عاشورا در کتاب شریف «مصباح المتهجد»
۳۹	 سند اول زیارت عاشورا (شرح الزيارة)
۴۱	 سند دوم زیارت عاشورا
۴۱	 سند سوم زیارت عاشورا
۴۴	 زیارت عاشورا در کتاب شریف «کامل الزیارات»
۴۴	 سند چهارم زیارت عاشورا
۴۵	 سند پنجم زیارت عاشورا
۴۶	 سه نکته درباره‌ی کتاب «مصباح المتهجد»
۴۸	 توجه به سه مطلب اساسی قبل از بررسی سند روایت
۴۸	 مطلب اول: بیان هفت نکته در باب شیوه‌ی تجميع قرائن
۴۸	 ۱- این شیوه کاملاً عرفی، عقلایی است

- ۲- تمسک به یک روایت معتبره در تأیید این سیره ۴۸
- ۳- فقها و شیوه‌ی تجمیع بین قرائن ۴۹
- ۴- قوّت و ضعف قرینه‌ها ۴۹
- ۵- اطمینان عرفی برای وثاقت کافی است ۴۹
- ۶- تجمیع بین قرائن و اجتهاد در علم رجال ۵۰
- ۷- قرائن ضعیف به انضمام یکدیگر می‌توانند مفید اطمینان باشند ۵۱
- مطلب دوم: اعتماد بر نقل بزرگان از راویان ۵۳
- ۱- تعابیر گوناگون علمای رجال در توثیق ۵۳
- ۲- عدم نقل مستقیم حدیث از افراد ضعیف ۵۳
- ۳- تقسیم بند راویان به جهت توجه و اطمینان از وثوق مَرُوی عنه ۵۳
- مطلب سوم: نگرشی به میزان اعتبار برخی از روایت‌ها ۵۶

بررسی سندهای زیارت عاشورا

- سند اوّل زیارت ۵۷
- بررسی سند اوّل: «محمد بن اسماعیل بن بزيع» ۵۷
- بررسی سندهای شیخ طوسی به کتاب «محمد بن اسماعیل بن بزيع» ۵۸
- الف) بررسی سند اوّل شیخ طوسی به کتاب الحج «محمد بن اسماعیل» ۵۸
- ب) بررسی سند دوم شیخ طوسی به کتاب الحج «محمد بن اسماعیل» ۵۹
- ج) بررسی سند سوم شیخ طوسی به کتاب الحج «محمد بن اسماعیل» ۶۰
- د) بررسی سند چهارم شیخ طوسی به تمام کتاب‌های «محمد بن اسماعیل» ۶۴
- راهی دیگر برای تصحیح طریق مرحوم شیخ به همه‌ی کتاب‌های «محمد بن اسماعیل» ۶۸
- بررسی وثاقت محمد بن اسماعیل بن بزيع ۷۰

۷۱	 بررسی سند اول زیارت: «صالح بن عقبه»
۷۲	 صالح بن عقبه از دیدگاه علمای رجال
۸۵	□ توجه به هفت نکته، قبل از اظهار نظر نهایی در مورد صالح
۸۵	۱- ابن غضائری و فرزندش از بزرگان امامیه هستند
۸۵	۲- نظرات ابن غضائری در رجال نجاشی
۸۵	۳- اعتماد سید بن طاووس به کتاب‌های ابن غضائری
۸۶	۴- تعبیر منحصر به فرد
۸۶	۵- مقایسه‌ی نظریه‌ی ابن غضائری و قمیون
۸۸	۶- مقایسه‌ی برخی از متممین به غلو در نظر ابن غضائری و نجاشی
۹۱	۷- سخن شیخ صدوق و شیخ مفید در باره‌ی غلو و علامت آن
۹۶	 بررسی چهار مطلب، برای روشن شدن حال «صالح بن عقبه»
۹۶	 مطلب اول: بررسی مضمون روایات صالح
۱۰۴	 مطلب دوم: تحقیقی در مورد اسناد روایات صالح
۱۰۵	 مطلب سوم: جایگاه روایی صالح در نزد بزرگان
۱۰۵	 مطلب چهارم: صالح از دیدگاه علمای رجال
۱۰۵	 جمع‌بندی این چهار قرینه
۱۰۶	 قرائنی در اثبات وثاقت صالح بن عقبه
۱۰۶	۱- یگانگی ابن غضائری در تضعیف صالح
۱۰۶	۲- سند مرحوم صدوق به کتاب صالح
۱۰۷	۳- کثرت نقل «محمد بن اسماعیل» از صالح

۴- عدم استثنا از رجال نواذر الحکمة	۱۰۷
۵- روایت ابن بقّاح از صالح	۱۰۸
۶- توثیق اصحاب امام صادق (علیه السلام)	۱۰۹
۷- فرمایش مرحوم صدوق	۱۱۰
۸- روایات صالح، دلیلی بر حسن عقیده‌اش	۱۱۰
۹- کلام مرحوم وحید بهبهانی	۱۱۱
نتیجه‌گیری از قرائن	۱۱۱
جمع‌بندی بحث در مورد صالح با اشاره به مبانی مختلف رجالی	۱۱۲
بررسی سند اوّل زیارت: «عقبة بن قیس»	۱۱۳
سه مرحله بحث، در مورد عقبة	۱۱۳
مرحله‌ی اوّل: نقل کلمات جالیون	۱۱۳
مرحله‌ی دوم: روایاتی از عقبة	۱۱۵
مرحله‌ی سوم: بررسی توثیق عام اصحاب امام صادق (علیه السلام)	۱۱۶
اظهار نظر نهایی در مورد «عقبة بن قیس»	۱۲۰
نتیجه‌گیری از سند اوّل	۱۲۰
□ سند دوم زیارت عاشورا	۱۲۱
وجود دو احتمال در سند شیخ طوسی	۱۲۱
بررسی سند دوم زیارت: «سیف بن عمیره»	۱۲۲
سیف بن عمیره از دیدگاه علمای رجال	۱۲۲
دو نکته در مورد «سیف بن عمیره»	۱۲۳
نکته‌ی اوّل: بررسی اتهام ابن شهر آشوب در مورد واقفی بودن سیف	۱۲۳

- نکته‌ی دوم: توثیق شیخ طوسی و نجاشی جایی برای تضعف متأخرین باقی نمی‌گذارد؛ ۱۲۴
- بررسی سند دوم زیارت: «علقمه بن محمد الحضرمی» ۱۲۵
- تجميع بين قرائن برای اثبات وثاقت علقمه ۱۲۵
- ۱- ایشان از اصحاب امام صادق (علیه السلام) است؛ ۱۲۵
- ۲- عنایت و توجّه امام باقر (علیه السلام) به علقمه؛ ۱۲۶
- ۳- پرسش از نام ائمه (علیهم السلام) ۱۲۷
- ۴- نقل خطبه‌ی غدیریه ۱۲۷
- ۵- شکایت علقمه به امام صادق (علیه السلام) از آزار و اذیت مخالفین ۱۲۸
- ۶- مقام و منزلت علقمه در نزد «سیف بن عمیره» و «صفوان جمال» ۱۲۹
- ۷- اعطاء صحیح به امامت، در عین رعایت حرمت امامزادگان ۱۳۰
- جمع‌بندی از قرائن مذکور ۱۳۰
- نتیجه‌گیری از سند دوم ۱۳۰
- سند سوم زیارت: ۱۳۱
- بررسی سند سوم: «محمد بن خالد الطیالسی» ۱۳۱
- ارائه‌ی راه حل، برای تصحیح سند شیخ، به «محمد بن خالد الطیالسی» ۱۳۱
- «راه حل اول: اسناد این کتاب به مؤلف برای شیخ طوسی مسلم بوده» ۱۳۱
- راه حل دوم: سند شیخ طوسی به کتاب «محمد بن خالد الطیالسی» ۱۳۲
- بررسی سند شیخ طوسی به کتاب «محمد بن خالد الطیالسی» ۱۳۲
- راه حل سوم: سند شیخ به کتاب‌های «محمد بن علی بن محبوب» ۱۳۷
- راه حل چهارم: روایت «محمد بن خالد» از کتاب‌های «حمید بن زیاد» ۱۳۸
- بررسی وثاقت محمد بن خالد الطیالسی ۱۴۴

- کلمات بزرگان رجال، در مورد ایشان ۱۴۴
- ارائه هیجده قرینه بر وثاقت «محمد بن خالد» ۱۴۷
- نتیجه گیری از این قرائن ۱۵۴
- بررسی سند سوم: «سیف بن عمیره» ۱۵۴
- بررسی سند سوم: «صفوان بن مهران الجمال» ۱۵۶
- نقل کلمات بزرگان رجال در مورد صفوان ۱۵۶
- نتیجه گیری از سند سوم ۱۵۹
- سند چهارم زیارت عاشورا ۱۶۰
- بررسی سند چهارم: «حکیم بن داوود بن حکیم» ۱۶۰
- بررسی سند چهارم: «محمد بن موسی الهمدانی» ۱۶۱
- نقل کلمات بزرگان رجال در مورد «محمد بن موسی الهمدانی» ۱۶۱
- سند پنجم زیارت عاشورا ۱۶۹
- عبارت «و محمد بن اسماعیل، عطف به کجاست؟» ۱۶۹
- بررسی سند پنجم «مالک الجهنی»؛ ۱۷۲
- هشت نکته درباره ی «مالک الجهنی» ۱۷۳
- ۱- دو نفر به نام مالک بن اعین ۱۷۳
- ۲- «مالک الجهنی» با «ابو مالک الجهنی» متفاوت است ۱۷۳
- ۳- اشتباهی از مرحوم صدوق ۱۷۴
- ۴- «مالک الجهنی» از اصحاب صادقین (علیهما السلام) ۱۷۴
- ۵- «مالک بن اعین جهنی» اهل کجاست؟ ۱۷۴

- ۶- سال فوت «مالک بن اعین جهنی» ۱۷۴
- ۷- روایت‌های مستقیم «یونس بن عبد الرحمن» از «مالک بن اعین» ۱۷۵
- ۸- ذکر هشت قرینه که دلالت بر تشیع و وثاقت «مالک الجهنی» دارند ۱۷۵
- نتیجه‌گیری از سند پنجم ۱۷۸
- حاصل کلام در فصل اول ۱۷۹

فصل دوم: بررسی مضمون زیارت عاشورا

- مقدمه‌ی ۱- معیار سنجش ۱۸۳
- مقدمه‌ی ۲- عصاره‌ی زیارت عاشورا ۱۸۳
- مقدمه‌ی ۳- تراش و اقسام آن ۱۸۴
- میزان در میزان ۱۸۵
- لعن و برائت با چهار بیان ۱۸۵
- هماهنگی لعن‌های زیارت عاشورا با قرآن کریم ۱۸۶
- بیان هفت دسته از آیات ۱۸۶
- دسته‌ی اول: برائت از اهل جبهه‌ی باطل ۱۸۶
- دسته‌ی دوم: برائت از طاغوت، شرط اصلی هدایت ۱۸۷
- دسته‌ی سوم: نهی از دوستی با دشمنان خدا ۱۸۷
- دسته‌ی چهارم: کسانی که خداوند آن‌ها را دوست ندارد ۱۸۸
- دسته‌ی پنجم: افراد و گروه‌هایی که ملعون هستند ۱۸۸
- دسته‌ی ششم: کسانی که مستحق دشنام هستند ۱۹۱
- دسته‌ی هفتم: انتصار به وسیله‌ی اظهار بدی‌های ظالم ۱۹۳
- هماهنگی لعن‌های زیارت عاشورا با سنت ۱۹۵

معصومین (علیهم السلام) و سیره‌ی متشرّعه.....	۱۹۵
۱- سیره‌ی رسول خدا (صلی الله علیه وآله) و امیرالمؤمنین (علیه السلام).....	۱۹۵
۲- سیره‌ی امام حسین (علیه السلام):.....	۱۹۶
۳- سیره‌ی اصحاب امام حسین (علیه السلام).....	۱۹۷
هماهنگی لعن‌های زیارت عاشورا با مجموعه‌ای بزرگ از روایات.....	۱۹۸
هماهنگی زیارت عاشورا با دیگر زیارات.....	۲۰۳
زیارت عاشورا از سه دیدگاه.....	۲۱۲
الف) از نگاه یک عمل مستحبی.....	۲۱۲
ب) از نگاه منعی برای استنباط احکام فقهیه.....	۲۱۲
ج) از نگاه منعی اعتقادی.....	۲۱۳
تفسیری صحیح در مورد نهی است در قرآن کریم.....	۲۱۳
نتیجه‌گیری نهایی از تفسیر این شریف.....	۲۱۶
تبصره‌ای دیگر.....	۲۱۸
تقیّه.....	۲۱۸

فصل سوم: نگاهی به اختلاف نسخه‌ها در نقل زیارت عاشورا

اختلاف نسخه‌ها در نقل زیارت عاشورا.....	۲۲۳
دسته‌بندی اختلاف نسخه‌ها.....	۲۲۳
دسته‌ی اوّل:.....	۲۲۳
دسته‌ی دوم:.....	۲۲۳
دسته‌ی سوم:.....	۲۲۴
دسته‌ی چهارم:.....	۲۲۴
دسته‌ی پنجم:.....	۲۲۴

- نمونه‌ای بارز از اختلاف نسخه‌های دسته‌ی پنجم: ۲۲۵
- ارائه‌ی شواهدی بر وجود هر چهار فقره در زیارت عاشورا: ۲۲۶
- شاهد ۱) کلام مرحوم سید بن طاووس، متوفی ۶۴۴ هـ: ۲۲۷
- شاهد ۲- کلام مرحوم شهید اول، متوفی ۷۸۶ هـ: ۲۲۸
- شاهد ۳- کلام مرحوم کفعمی: ۲۲۸
- شاهد ۴- کلام مرحوم ابن مشهدی: ۲۲۹
- شاهد ۵- وجود این نسخه‌ها در اکثر نسخه‌های خطی: ۲۳۰
- شاهد ۶- ذکر فقرات حذف شده در حاشیه: ۲۳۰
- شاهد ۷- منهاج الصلاح علامه‌ی مجلسی: ۲۳۰
- شاهد ۸- کتاب المزار محمد بن داود: ۲۳۱
- شاهد ۹- پذیرش علم متأخرین: ۲۳۲
- شاهد ۱۰- نقل داستان شیخ موسی توسط بزرگان: ۲۳۵
- شاهد ۱۱- موافقت مضمون هر چهار فقره با روایات و زیارات: ۲۳۷
- ادعایی عجیب در مورد فقره‌ی چهارم: ۲۳۷
- حقیقت زیارت عاشورا در کلام شیخ صدوق: ۲۳۸
- شاهد ۱۲- ذکر سه اصل برای رفع تردید: ۲۴۰
- اصل اول: اصل عدم خیانت و تزویر: ۲۴۰
- اصل دوم: اصل عدم اجتهاد در استنساخ: ۲۴۱
- اصل سوم: اصل عدم زیاده: ۲۴۱
- بیان دو نکته‌ی ضروری: ۲۴۲
- نکته‌ی اول: فهمی نادرست از معنای «اصل عدم زیاده»: ۲۴۲
- آنچه در این مورد می‌توان گفت: ۲۴۶

سخن پایانی یا شناسنامه‌ی میزان

- پی‌نوشت شماره‌ی ۱: روایت‌هایی از «محمّد بن خالد الطیالسی» ۲۵۹
- پی‌نوشت شماره‌ی ۲: توضیحی در مورد «قُرب الإسناد» ۲۶۵
- الف) قُرب الإسناد حمیری: ۲۶۵
- ب) بحثی در تعریف «عالی السند» و «قرب الاسناد» ۲۶۸
- پی‌نوشت شماره‌ی ۳: روایت‌هایی از «سیف بن عمیره» ۲۷۲
- پی‌نوشت شماره‌ی ۴: روایت‌هایی از «صفوان بن یحیی الجمّال» ۲۷۹
- کتاب‌نامه ۲۸۷

www.ketab.ir

فهرست مطالب

